

10-74695783

DRUGI DEO NAUČNOG SKUPA

MARKS I SAVREMENOST

jagoš đuretić

MARKO KRSMANOVIĆ Čizdavanje kristala, duboka štampa

Od 1. do 5. juna ove godine, održan je u Novom Sadu drugi deo naučnog skupa „Marks i savremenost“ u organizaciji Instituta društvenih nauka i Instituta za izučavanje međunarodnog radničkog pokreta u Beogradu. Ovakvi spektakularni opštejugoslovenski skupovi u stvari predstavljaju (iteli mi to ili ne) relativno autentičan snimak stanja naučne misli u društvenim naukama u nas, pri tom posebno odražavajući njenu vezu sa praksom i dinamizmom našeg društvenog razvika, tj. meru njene prisutnosti u ovom razviku.

Sudeći po mišljenjima koja su na ovaj ili onaj način prodira u našu javnost, ocena prvog dela skupa održanog decembra prošle godine u Arandelovcu, bila je, manje-više, jednodušna. To je bio skup koji je uglavnom u objektivno mogućoj meri ostvario svoj cilj, pre svega po svom nesumnjivo značajnom doprinosu daljem razvoju i osavremenjavanju marksističke misli. On ujedno predstavlja bogato svedočanstvo relativno brzog napretka naše teorijske misli u pravcu razbijanja dogmatike i sematske učtaurenosti i uniformnosti i ideološke zatvorenosti. Jednom rečju, to je bio skup koji predstavlja krupan i podstignut događaj u našem kulturnom i političkom životu.

Pa ipak, i pored svih ovih, s razlogom učinjenih komplimenata, ovaj skup je svom drugom delu ostavio u nasleđe i niz manjkavosti i praznina koje su gotovo same po sebi otkrivali svrhu ponovnog okupljanja oko iste teme. Pre svega, valjalo je pometiti težište sa ma koliko suptilne i duboke analize same Marksove misli i celovitosti i koherentnosti njegovog dela, na kritičku analizu same savremenosti, odnosno savremenih društvenih i političkih procesa u svetu, a u nas posebno, te samo potražiti i verifikovati domašaj Marksove misli, tj. mogućnosti njene primene odnosno njenu nedovoljnost i mogućnost njene dopune i njenog daljeg razvika. To s jedne strane, a s druge, valjalo je otkloniti ili ublažiti sasvim primetnu neravnotežu i disproporciju u pogledu zastupljenosti pojedinih područja i disciplina društvenih nauka.

Po mom mišljenju, skup je zadovoljio nade onih čija su iščekivanja bila usmerena u ovom pravcu, ili bar u pogledu prvog zahteva. Društveno-politička atmosfera uslovljena blizinom VIII kongresa SKJ nesumnjivo je značajno pogodovala, možda čak i odlučujuće opredelila ovakvu orijentaciju skupa. Time bi se svakako mogla objasniti gotovo potpuna rehabilitacija političkoškog misli koja je na arandelovačkom delu skupa bila jasno zasjenjena drugim disciplinama, a filozofijom naročito. Od ukupnih pet dana, koliko je trajao ovaj novosadski deo skupa, rasprava o političkoškim saopštenjima vođena je dva prva dana. Međutim, s obzi-

rom na veliku aktuelnost u ovom delu raspravljenih pitanja, nije nikakvo čudo što su mnoga od njih ostala prisutna, manje ili više eksplicitno, i narednih dana.

Ovakva orijentacija skupa, uopšte uzev, višestrukog je značaja. Prvo, ovaj skup je na jednom poštovanju vrednom nivou, nesumnjivo značajno obogetio aktuelnim teorijsko-političkim prilozima dinamične pripreme VIII kongresa SKJ koje već duže vreme jasno karakterišu čitavu našu društveno-političku klimu. Drugo, teorijske preokupacije ovoga skupa vidno to je usmerilo i vezalo za aktuelne probleme koje iz dana u dan reprodukuje složeni proces izgradnje društvenih odnosa u nas, kao i šarenilo savremenih procesa i krupnih zbivanja u međunarodnom radničkom pokretu uopšte. I treće, nova, još uvek nekonstituisana nauka političkologija od ovog skupa je dobila nekoliko značajnih i podstignutih priloga.

U okviru političkološkog dela, pa i na skupu u celini uzetom, dominirali su, može se s pouzdanjem reći, razgovori o aktuelnim problemima teorije i prakse radničkih partija u svetlu savremenih društvenih procesa u svetu, a posebno razgovori o dogradnji savremene koncepcije SKJ i pitanjima njegovog daljeg organizacionog i idejnog usaglašavanja sa specifičnim uslovima izgradnje socijalističkih društvenih odnosa u nas.

Saopštenja koja su se na ovu temu odnosila isprovocirala su diskusiju o krajnje aktuelnim pitanjima i to utoliko pre što je u ovim prilozima učinjen ozbiljan pokušaj da se tretiraju tih pitanja prido smelo, nešematizovano i nestereotipno. Ukazano je jasno, na primer, na nedovoljnost izučavanja i izgrađivanja teorije radničke partije, pogotovu sa stanovišta savremenih bogatih iskustava međunarodnog radničkog pokreta, u čemu se dosada nije mnogo dalje otišlo od teorijskih i praktičkih rešenja samih klasika; pa, šta više, ni njihove koncepcije još nisu doživle savremenu, celovitu i autentičnu teorijsku interpretaciju, što se, ma koliko to bilo čudno, više odnosi na teoretičare iz marksističkog kruga, nego li na one izvan njega.

Insistiranje na praksi kao osnovnom saznanjnom i verifikacionom principu došlo je od izražaja u naglasnoj kritici mnogih prešvih teorijskih kategorija i pojmova, zatim u kritici dogmatičkog shvatanja avangarde i dosad prevladavajućih formalnih kriterijuma za njenu procenu koji zapostavljaju istorijski trenutak i specifičnost uslova u kojima radnička partija mora da deluje. Ovo se odrazilo i u kritici sektaških devijacija koje su i suviše česta pojava u međunarodnom radničkom pokretu a koje, kako je naglašeno, proističu „iz potencijalne uloge klase i precenijavanja uloge partije“.

Pa ipak težište diskusije bilo je iz sasvim razumljivih razloga na problemima daljeg razvijanja unutarpartijske demokratije u SKJ, u smislu njenog što potpunijeg usaglašavanja sa podmaksimalnim procesima demokratizacije i samoupravljanja na drugim područjima naših društvenih odnosa. Da u tom pogledu svakako treba nešto više učiniti, čini se da oko toga i nije bilo tako teško ostvariti jednodušnost. Moglo bi se reći isto tako da je preovladao i stav da našim sadašnjim uslovima odgovara kao neophodan i dalje organizacioni princip demokratskog centralizma u SKJ, ali je pri tom, u tom principu, akcentiran dijalektički karakter i jedinstvo elementa demokratije i elementa centralizma. Opretna su se mišljenja, međutim, mogla čuti u raspravi o načinu i stepenu ove demokratizacije, kao i u vezi sa pojedinim konkretnim predlozima u tom pravcu.

I o drugim političkološkim saopštenjima rasprava je bila vrlo dinamična. Njen dobar deo je apsorbovala, sitno arandelovačkom delu skupa, rasprava o mestu i mogućnostima vrednosnih sudova u nauci, a naročito u političkoj nauci, pri čemu su se mogla čuti vrlo ekstremna mišljenja.

U delu nazvanom „Problemi prelaznog perioda i političke ekonomije“ prezentirano je nekoliko zanimljivih saopštenja u vezi sa problemima savremenog radničkog pokreta, ali, na žalost, nismo imali prilike da budemo svedoci onakve diskusije kakva se mogla očekivati, i koja bi bila na nivou probudjenog interesa za ovu problematiku.

U ostalim saopštenjima i prilozima kojima je trebalo da bude reprezentirana naša savremena teorijska misao na području ekonomske, pokrenuta su, doduše, neka više nego aktuelna i akutna pitanja koja naša društvena praksa konstantno nameće i oštro stavlja na dnevni red, stvarajući uvek i iznova neke nove dileme. To je, na primer, problem usmeravanja našeg ekonomskog i političkog razvika u uslovima vrlo razvijenog i razgranatog sistema društvenog samoupravljanja i decentralizovanog sistema privredovanja, tj. mogućnost usavršavanja i sinhronizovanja mnogih, često objektivno nastalih devijantnih pojava i kontraverznejih težnji i interesa koje ovaj sistem katkad prosto pretpostavlja ili im izvanredno pogoduje (lokalizam, šovinizam, partikularizam, birokratizam, opasnost od daljeg produbljivanja ili suviše sporog otklanjanja raskoraka između privredno razvijenih i nerazvijenih krajeva). S ovim u vezi je raspravljanje o mestu i ulozi plana u našem privrednom razviku. Pa ipak i pored ove nesumnjivo ohrabrujuće činjenice, teško se oteti utisku, da je prisustvo naših ekonomista ovom delu skupa bilo prilično simbolično, kako u pogledu broja učesnika tako i u pogledu izbora tretiranih proble-

ma kao i načina na koji su oni tretirani. Naime, sudeći po svemu što se ovde moglo čuti, pre bi se moglo reći da su preokupacije naših ekonomista više filozofske nego li stručno ekonomske, ili da su bolovi našeg privrednog razvika za sada uglavnom filozofskog karaktera. Budući da sam uveren da sve to baš i nije sasvim tako, ostaje nam samo pitanje bez odgovora, šta li je zaista po sredi u celoj ovoj stvari.

Što se tiče dela posvećenog problemima filozofije moglo bi se reći da je bio vrlo dinamičan, u stilu koji pomalo već postaje karakterističan za skupove naših filozofa, mada se ovog puta nije ponovila njihova dominacija kao što je to bio slučaj u Arandelovcu. Problem alijenacije bio je ponovo u centru pažnje ovog dela skupa. Značaj izučavanja i daljeg razvijanja uglavnom samo polaznih Marksovih postavki i okvira ovog problema, kao i značaj njegovog pojmovnog raščišćavanja, ovde je bio još jedanput potvrđen. Stoga je bilo dosta reči o metodi i načinu tretiranja ovog fenomena, pri čemu su se mogla čuti vrlo kontraverzna mišljenja. U svakom slučaju marksistička teorija alijenacije koja se u nas već duže vreme sa uspehom razvija i usavršava na ovom skupu je dobila nove značajne priloge. Ukazano je i na to, da jednu ovakvu, inače centralnu kategoriju Marksovog učenja, ne mogu, niti bi smeli, da zapostavljaju i nipoštaštavaju i druge discipline društvenih nauka u nas. Ovo pogotovu s obzirom na već manje-više preovladujući stav u savremenoj marksističkoj teoriji (a što je u nekim saopštenjima i na ovom skupu jasno pokazano) da se problem alijenacije odnosno dezalijenacije u socijalizmu postavlja kao fundamentalno pitanje izgradnje autentičnih socijalističkih društvenih odnosa. U diskusiji o ovom problemu, to je vredno zabeležiti, vrlo se skladno uklopilo razgovor s mnogo svežih ideja na temu politika i moral.

Na prvom delu skupa, sociologija je, moglo bi se reći, bila sasvim pristojno prezentirana. Pisac ovih redova vrlo mnogo žali što ne nalazi snage da ištačka neki dobar razlog da njeno prisustvo ovom delu skupa registruje, osim ukoliko bi se uzele u obzir neke čisto granitne teme. Ova će činjenica, nema sumnje, biti mnogima krupan razlog i povod da prošire krug nezadovoljnika stanjem u našoj sociologiji.

U zaključku ovih redova valjalo bi istaći još i par opštih impresija i pomena vrednih opaski. U celini uzev, to je bio skup koji za sobom zaista ostavlja traga u našem društvenom i naučnom životu, kako u pogledu broja značajnih i pravovremenih priloga tako i u pogledu nivoa same diskusije. Istina, to je bila diskusija koja je s vremena na vreme imala i svoje ozbiljne stručne pado-

ve koji bi se možda mogli umnogome opravdati i masovnošću samoga skupa. Ona je znala povremeno biti i nekorektna, recimo onda kada bi predstavljala uopštenju ili neodređenu (ali oštru — što je samo po sebi dobro) kritiku „nekih prethodnika“; ili kada bi predstavljala logičističku ili grubu imputaciju stavova koji se zaista nisu čak ni implicite zastupali, itd. itd.

Trebalo bi, najzad, posebno istaći ono što ovaj skup kvalifikuje kao sasvim izuzetan i preloman događaj koji će nesumnjivo imati dalekosežne posledice, naročito za praksu budućih odnosa na relaciji politika—nauka, odnosno kultura uopšte. U svim fazama rada ovog skupa, naime, uzeo je učeska izvestan broj naših istaknutih političkih radnika, bilo sa teorijskim saopštenjima ili u samoj debati. Činjenica da je to jedinstven slučaj, ne samo u nas, već verovatno i u svetu uopšte, da se naučnici i političari zajedno na jednom potpuno istom poslu kao na svojoj zajedničkoj stvari i pod potpuno jednakim uslovima, sama za sebe već sasvim dovoljno govori. Ukoliko ovaj novi jezik nije pronašao i demonstrirao već na samom startu svoju sasvim savršenu artikulaciju, to i nije tako čudno. On je, s obzirom na svoj debl, može se s pouzdanjem reći, dao više nego dovoljno, — upravo toliko da već nije nikakav preteran optimizam očekivati da će to uskoro postati savršeno prirodan, nama specifičan i familijaran stil društvene prakse u ovim odnosima.

Ovog puta smo, na taj način, bili svedoci žustrih polemika, s jedne strane među samim naučnicima (kako to obično biva), a s druge, između naučnika i političara, što bi katkad stvaralo privid demarkacione linije. Međutim, logika daljeg razvoja i stvaranja sasvim prirodne i predrasuda rasterećene atmosfere nosi sa sobom i pretpostavlja i sasvim otvorenu saradničku borbu mišljenja među samim političarima na ovakvom jednom skupu (kako to katkad obično biva, ali ne u ovim prilikama). To je, međutim, ono što se, rekli bismo, upravo autentično uklapa u specifikum naših društvenih odnosa, tj. u proces njihove radikalne demistifikacije, a što bi nesumnjivo izvanredno pogodovalo efikasnom prevladavanju ovog prividnog parieteta između političara i naučnika u ovakvim teorijskim, odnosno teorijsko-političkim raspravama, i što bi na prirodan način delapsiralo pokušaje esnafskog potiskivanja i zatvaranja — svako na „svoje“ područje.

Ukratko rečeno, novosadski deo naučnog skupa u ovom pogledu predstavlja značajno svedočanstvo i potvrdu da jedinstveni bazični društveni odnosi postepeno, ali zakonomerno, reprodukuju i jedinstveni tip onih društvenih odnosa koji, kako bi to marksisti rekli, spadaju u odnose nadgradnje.